

Araştırma Makalesi / Research Article

RUS ORDUSUNDA KIRIM TATAR SÜVARİ BİRLİKLERİ 1806-1920

Hacı Murat ARABACI¹

Öz:

Rusya'nın 19 Nisan 1783'de Kırım'ı işgal etmesinin ardından, Rus idaresi bölgede kalıcı olabilmek için çeşitli politikalar üretmiştir. Bu uygulamalardan biri de, mirzaları kullanarak Kırım Tatar askerlerinden oluşan süvari birlikleri olmuştur. Bu alaylar, 1784-1920 yılları arasında değişik isimlerle, farklı sayılardan mürekkep ve farklı görevler için birkaç kez kurulmuş, kapatılmış, yeniden kurulmuştur. Bunlardan birincisi 1 Mart 1784-19 Aralık 1796 yılları arasında hizmet vermiştir. Ardından 1807 yılında yeniden kurulan 4 süvari birliği, 1812-1814 Napolyon Savaşlarında yer almış ve savaşın sona ermesinin akabinde 1817'de çarın emriyle lağvedilmiştir. 1827'de *Kırım Tatar Süvari Muhafız Alayı* adıyla kurulan birlik, 1863'te *Çarın Özel Konvoyunda Kırım Tatar Süvari Muhafız Takımı*'na dönüştürülmüş ve 2 Mayıs 1890'da kaldırılmasına karar verilmiştir. Zorunlu Askerlik Kanunu'nun çıkmasının ardından kurulan *Kırım Alayı*, 1906'da *Kırım Süvari Alayı*'na dönüştürülmüştür. 1909'da ise Kırım Süvari Alayı İmparatoriçe Aleksandra Födorovna'nın himayesine verilmiş ve adı *Majesteleri İmparatoriçe Aleksandra Födorovna'nın Kırım Süvari Alayı* olarak değiştirilmiştir. Çarın 4 Mart 1917'de tahttan çekilmesiyle adı yeniden *Kırım Süvari Alayı* yapılmıştır. I. Dünya Savaşı'nda cepheye gönderilen alay, savaş bitmeden çarlığın yıkılmasıyla, 11 Kasım 1917'de Simferopol'e dönerek Kırım Tatar Kurultayı'nın emrine girmiş ve adı *I. Kırım Tatar Alayı* olarak değiştirilmiştir. İç savaşta Bolşeviklerin saldırıları karşısında tutunamamışlar ve 1918'de Kırım Tatar Alayı fiilen sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Kırım Tatar Askerleri, Kırım Tatar Süvari birliği

CRIMEAN TATAR CAVALRY TROOPS IN THE RUSSIAN ARMY 1806-1920

Abstract:

After Russia invaded Crimea on April 19, 1783, the Russian administration produced various policies to be permanent in the region. One of these practices was to establish cavalry units of Crimean Tatar soldiers using mirzas. These regiments were established, closed and re-established several times between 1784 and 1920 under different names, different numbers and for different tasks. The regiment performed its last important mission during the First World War. The regiment, which was sent to the front in the First World War, returned to Simferopol on November 11, 1917, with the collapse of the tsardom before the war ended, and entered under the command of the Crimean Tatar Congress and its name was changed to the First Crimean Tatar Regiment. This unit was the only military force held by the Crimean Tatars. The Tatars could not hold on to the attacks of the Bolsheviks in the civil war due to their insufficient number, and the Crimean Tatar Regiment actually ended in 1918.

Keywords: Crimea, Crimean Tatar Troops, Crimean Tatar Cavalry Unit

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Fakültesi Sosyal Bilimler Bölümü, ORCID 0000-0002-0357-5278, hacimuratarabaci@hotmail.com.

Başvuru Tarihi (Received): 17.12.2020 **Kabul Tarihi** (Accepted): 27.01.2021

Giriş

Rusya'nın 19 Nisan 1783'de Kırım'ı işgal etmesinin ardından Rus idaresi, bölgede kalıcı olabilmek için yerli halkın desteğini alması ve halkın yeni devleti benimsemesi gerektiğinin farkında olarak bunu sağlamaya yönelik çeşitli politikalar üretmiştir. Meselâ, Altun Orda Devleti zamanından beri varlığını muhafaza eden ve hem devlet yönetiminde hem de halk üzerinde yüksek bir etkiye sahip olan bey ve mırzaları (İnalçık, 2002: 455-56) onlara soyluluk (dvoryan) unvanı, mevki, rütbe, maaş gibi ayrıcalıklar vermek suretiyle yanına çekmeye çalışmıştır. Rusya'nın mırzaları kullanarak yaptığı önemli uygulamalardan biri de Kırım Tatar askerlerinden oluşan süvari birlikleri kurduarak halkın en azından bir kesimini devletin ve ordunun içine çekmeye çalışması oldu. Daha önceki yıllarda da Rusya'nın ele geçirdiği topraklarda bu uygulamayı yaptığı ve başarılı olduğu görülmektedir (Arabacı, 2019: 452).

İlk olarak 1 Mart 1784 yılında yayımlanan kanunla kurulan Kırım Tatar süvari birlikleri, her biri 200-250 kişiden oluşan beş alaydan müteşekkildir. Önce 2 alay kurulmuş, bu iki alay Kırım sınırları içinde sahil boyunca nöbet hizmeti, tuzlaların, ormanların ve posta arabalarının korumalığı gibi işleri yapmışlardır. Daha sonra birliklerin sayısı önce beşe, sonra altıya kadar çıkarılmıştır. 1790'da Polonya sınırına görevli olarak gönderilen birlikler arasında isyanlar çıkmış, Kırım'a döndükleri zaman da bu birlikler arasında elemeler yapılarak, iki alaya indirilmiştir. 1796'da Çariçe II. Yekaterina öldükten sonra yerine geçen oğlu I. Pavel'in, 19 Aralık 1796'da yayınladığı bir emirle, süvari birliklerine ihtiyaç olmadığı gerekçesiyle, Kırım Tatar süvari birlikleri kaldırılmış, birliklere mensup olan beyler ve mırzalar başta olmak üzere, tüm askerlere hediye olarak toprak, para ve birtakım unvanlar verilerek evlerine dağıtılmıştır. (Arabacı, 2019: 452).

1. Kırım Tatar Süvari Alayları 1807-1817

19. yüzyıl başlarında Rusya'nın Osmanlı Devleti ve Fransa ile yaşadığı siyasi krizlerin askeri hareketliliğe dönüştüğünü gören Kırım Tatar mırzaları ve müftüsü, Rus iktidarıyla ilişkilerini sıcak tutmak maksadıyla, ordunun asker ihtiyacına binaen Kırım Tatar süvari birliklerinin yeniden oluşturulabileceğini düşünmüşlerdir. Bu fikri 20 Aralık 1806'da Simferopol'de müftü seçimi için bir araya gelen Kırım Tatar halkının temsilcilerine açıklamışlar ve yapılan istişare neticesinde, yeni seçilen müftü Murtaza Çelebi Efendi'nin önderliğinde, mırzaların ve toplantıya katılan diğer Kırım Tatarlarının imzalarını taşıyan bir dilekçe hazırlanmıştır. Tavriya Valisi D. B. Mertvago'ya verilen dilekçede *Çara karşı sadakat ve vefalarını göstermek, aynı zamanda çarın düşmanlarına karşı gelmek maksadıyla Kırım Tatarlarından müteşekkil askeri birliğin kurulması* talep edilmiş, bu askeri birliklerin masraflarının da kendilerince karşılanacağı bilgisi eklenmiştir (Bako, 1934: 4; Kudaşev & Azar, 1978: 15; Markeviç, 1913: 9-10; Muftizade, 1913: 2; Petrov, 1991: 43). Vali bu dilekçeyi İçişleri Bakanlığına göndermiş ve ek olarak kendi düşüncelerini de yazmıştır.

Mertvago'ya göre bu birliklerin kurulmasının şu faydaları olacaktır:

- Bu mırzaların yönetimi altında 2-3 bin kişiyi içine alacak alayların oluşumu, düşman Fransız kuvvetlerine karşı gelmesine destek olacaktır, çünkü Tatarlar inanılmaz derecede cesur, atları da çok dayanıklıdır. Buna karşılık olarak da birliklere alınacak erlerin aileleri de orduya yakıt vermekten muaf olmalıdır.
- Bu alayların oluşumu ile birlikte Tatarlar, son yıllarda onlara karşı kamuoyunda oluşan olumsuz intibai yok edebilir ve hükümetin güvenini kazanabilirlerdi.
- Bu birliklere asker toplanırken özellikle dağ kesimlerinden de almak gerekirdi. Böylelikle eğer Türklerle bir savaşa girilirse, Ruslara karşı Türklerin safında savaşacak kimselere en başından mani olunurdu.

d. Mirzalar başta olmak üzere bu birlikte yer alan askerler, her ihtimale karşı Rusların elinde rehin (amanat) olarak bulunmuş olacaktı.

Tatarların dilekçesinin kendisine ulaşmasının akabinde Çar I. Aleksander, Tavriya Valisi'nin yazdığı gerekçeleri de dikkate almış ve bu teklifi kabul etmiştir. Bunun neticesinde 1807 yılında 22772 sayılı kanunla Kırım Tatarlarından müteşekkil 4 süvari alayının kurulması ve bunların kuruluşunda Litvanya Tatarlarından kurulan birliklerin örnek alınmasına (alayların başına Rus komutanlardan atanması) karar verilmiştir. Bununla ilgili çalışmaları yapmak üzere Ordu Bakanı, İçişleri Bakanı ve Alay Komutanından oluşan bir heyet oluşturulmuştur (Markeviç, 1913:10).

Birliklerin kurulması için görevlendirilen heyet, Vali Mertvago'nun söylediği '2-3 bin Tatar askerini rehin gibi ellerinde tutarak, 60-70 bin Kırım Tatarının kontrolünün sağlanacağı' düşüncesine karşı çıkmış, bunun yerine sayıca az da olsa tamamen mirzalardan oluşacak özel bir muhafız birliğinin, tatarlar üzerinde daha büyük bir etkisinin olacağını öne sürmüşlerdir. Dahası mirzalara askerlik eğitiminin yanı sıra içlerindeki fanatizmi öldürecek bir eğitimin verilmesi ve tüm halk önderlerinin başkentte tutulması ile Kırım Tatarlarının sükûnetinin sağlanacağı iddia edilmiştir. Vali Mertvago ise, böyle bir uygulamanın Tatarlara hakaret olduğunu ve bunu izah etmenin zor olacağını, askere alınacak olan Tatarların bir önceki dönem kurulan birliklerdekiyle mukayese edilmemesini istemiştir. O dönem askere alınanların çoğunun başıboş ve kimsesi olmayanlardan olduğunu, şimdi alınacakların ise ailelerinin Kırım'da olması sebebiyle ihanet etmelerinin mümkün olmadığını, mirzaların çara hizmet etmek için güvenilir insanları seçeceğinden şüphesinin olmadığını, onlara güvenilmesi gerektiğini bildirmiştir. Valiye göre en önemlisi de alayların başına Tatar dilini bilmeyen birinin atanması, savaş zamanında iletişim ve güven sorunu doğuracaktı. Bu yüzden onlar arasında hali hazırda var olan subaylardan (ofitser) atama yapılmasının uygun olacağını ifade etmiştir. En sonunda bu tartışmalar çara kadar ulaşmış, o da Mertvago'nun fikrini desteklemiştir (Markeviç, 1913:12-13).

Bu tartışmaların sona ermesinin ardından Tavriya Valisi Mertvago ve Herson Askeri Valisi Dük de-Rişelye nezaretinde kuzey savaşında kullanılmak üzere alayların oluşturulması çalışmalarına başlanmıştır. Kırım polis şefleri, mahalli idare yetkilileri ve birkaç tane de Kırım Tatar aksakallarından yardım alarak gönüllüler arasından en iyilerin seçilmesine gayret edilmiştir. Kırım Tatarlarından başka Kırgızların da kabul edildiği ve 500 kişiden ibaret olan her bir alay, 100'er kişilik bölüklere ayrılmış, her bir alayın ve bölüğün başına da sadık ve güvenilir meşhur mirzalar getirilmişti. Askerlerin maaşları belirlenirken Don Kazaklarının maaşları emsal olarak alınmış olup, her bir askere at verilmesine rağmen sadece dörtte birine tüfek, geri kalanlarına ise geleneksel tatar bıçağı, kama, süngü, kargı, mızrak ve balta verilmiştir. Askerlerin üniformaları, Rus ordusunda giyilenlerden farklı olup, üstlerine çeşitli Türk halklarının giydiği kaftana benzeyen siyah çekmen, altlarına ise Kazaklarınkine benzeyen şalvar, başlarına da Tatar kalpağı olacak şekilde oluşturulmuştur. Nihayet, Tatarların isteğiyle, Don Kazakları örnek alınarak aynı sayı, ödenek ve statüde sadece rütbeleri farklı olacak şekilde oluşturulmaya başlanan bu alayların kuruluşu, 1807 yılı haziranında tamamlanmıştır. Bütün masraflarının Kırım Tatarları tarafından karşılanacak olan ve Kırım genelinde her bölgeden seçilen askerlerden oluşan 500'er kişilik 4 alay kurulmuş, her birine de Kırım'ın bir şehrinin adı verilmişti. Simferopol Alayı'nın başına Mayor (Binbaşı) Kaya Bey Balatukov, Perekopskiy Alayı'nın başına Ahmet Bey Hunkalov, Yevpatoriya Alayı'nın başına Kaptan Abdulla Aga Mamayskiy ve Feodosiya Alayı'nın başına da Teğmen Ali Mirza Şirinskiy getirilmiştir (Kudaşev & Azar, 1978: 17; Markeviç, 1913: 13-14; Muftizade, 1913: 4). Alaylar oluşturulurken Kırım Tatarları kendi aralarında çok para toplamışlardı. Askerlerin her birinde değeri 150 rubleyi aşan ikişer tane at ve 30 ruble, ailelerine de yüklü miktarda para verilmişti. Bir askerin halka maliyeti yaklaşık 300 rubleyi bulmuştu (Muftizade, 1913: 3; Markeviç, 1913: 17).

1807 yılı haziran ortalarında hazırlıklarını tamamlamış olan 4 alay, başlarında Rus kumandan Rimskiy-Korsakov olduğu halde savaş bölgesi Vilno (Vilnius) istikametine doğru yola çıkmışlar ise de henüz Kremençug şehrine vardıklarında, Fransa ile anlaşma yapıldığı ve savaşın sona erdiği haberi gelmiştir. Bunun üzerine alaylar tekrar Kırım'a dönmüş, atlarını, silahlarını ve kıyafetlerini saklamaları istenerek ikinci bir emre kadar evlerine dağıtılmıştır (Muftizade, 1913: 4).

Bu birliklerle ilgili ilk raporunu kaleme alan Dük de-Rişelye, genel olarak Kırım Tatarlarının askerliğe yatkın olduklarını, atlarının son derece iyi olduğunu ve onlardan memnun olduğunu ifade etmiştir. Ancak daha ilk seferde bazı nahoş hadiselerin de meydana geldiğini raporda belirtmiştir. Buna göre, Yevpatoriya alayından 100 kadar Tatar askeri bu göreve devam etmeyeceklerini dile getirerek keyfi bir şekilde izinsiz olarak geri dönmeye kalkışmışlar, komutanların aldığı tedbirler sayesinde yola devam etmeleri sağlanmıştır (Markeviç, 1913: 15). Rişelye bu birlikleri evlerine dağıtmak yerine Kazan, Sibir ve Saratov gibi çoktandır Rus tebaası olan bölgelere yerleştirerek yerel halkla kaynaşmalarını sağlamanın yahut Polonya sınırına göndererek disiplin, askerlik ve Rus adetlerini öğretmenin Kırım Tatarlarının Ruslaşmasında kolaylık sağlayacağını da belirtmiştir.

Bu esnada Kırım'daki Tatarları sıkıntıya sokacak bir gelişme meydana gelmiş, Osmanlı Devleti ile Rusya'nın savaşa başladıkları duyulmuştu. Rusya, Osmanlı ile daha önce yaptığı savaşta Kırım Tatarlarının Osmanlı ile işbirliği yapmalarından endişe ederek, onları sahil boyundan zorla göç ettirmişti. Vali Mertvago'ya yine aynı şekilde denize yakın bölgelerdeki Tatarların dağlık kesimlere gönderilmesi için emir gelmiş, ancak vali bunun zorla göç ettirme şeklinde değil, mırzalar ve müftünün yardımını alarak sanki Tatarların kendileri gitmek istiyormuş gibi olmasını planlamıştı. Bu plana göre, müftü ve mırzalar 1807 yılında valiye bir dilekçe yazarak, Kırım Tatarlarının çara sadakatlerinin sorgulanmaması ve haklarında gereksiz şüphe ve dedikoduların yayılmasına mani olmak için kendi aralarında oy birliğiyle bir karar aldıklarını belirtmişlerdir. Bu karar gereğince Vali Mertvago'dan Balaklava ile Feodosiya arasında denize yakın yerlerde yaşayan soydaşlarının dağların ardına geçirilmesi konusunda yardımcı olunmasını, ayrıca göç edenlerin ara sıra evlerine giderek bahçelerinin ve tarlalarının bakımını yapmak üzere izin verilmesini talep etmişlerdir. Mertvago, bu dilekçeyi bakanlığa gönderirken kendi düşüncelerini de eklemiştir. Buna göre eğer bir düşman çıkarması olursa az sayıda işbirlikçinin olma ihtimaline karşı tedbir alınmış olacaktı. Dahası, söz konusu girişim buradaki Tatarlara güvenerek çıkarma yapacak olan Türkleri caydıracaktı. Ayrıca yerli halkı koruyup kollamak için bu insanların göç ettirilmesinin uygun olacağı da Mertvago tarafından belirtilmiştir. Müftü Seyyid Murtaza Efendi bizzat bu iş için köyleri gezerek halkı ikna etmek için gayret etmiş, neticede 1808 yılı mart sonunda sahillerde yaşayan Tatarlar göç ettirilmiştir. Tatarların ellerindeki silahlar alınmış, kendilerine ait balıkçı tekneleri ve sandalları da sahiplerine 100 ruble ödenerek koruma altına alınmış veya parçalanmıştı. Siyasi olayların normalleşmesinin ardından bu insanlara yeniden geri dönme izni verildi (Markeviç, 19-26).

1808 yılı başlarında Herson Askeri Valisi Dük de-Rişelye'nin isteğiyle Kırım Tatar alayları ile ilgili bir kanun değişikliği yapılarak, bu birlikler doğrudan ordunun savaş departmanına bağlandı. Ardından da 2 Şubat 1808 tarihinde iki Kırım Tatar alayının, Don Kazaklarının atamanı General Leyt.Platov'un kumandasında bulunan Don Kazak Alayı ile beraber Prusya sınırına gönderilmesi emri geldi. Dük de-Rişelye, Mertvago'nun yerine atanan Tavriya Valisi Borozdin'e Simferopol ve Perekop alaylarını toplanmasını istedi. Vali Borozdin Simferopol Alayı komutanı Binbaşı Balatukov, Perekop Alayı komutanı Binbaşı Hunkalov, Yevpatoriya Alayı komutanı Kaptan Abdulla Aga Mamayskiy ve Feodosiya Alayı komutanı Teğmen Ali Mırza Şirinski ile görüşerek askerlerin ve atların durumları hakkında bilgi alır. Ölüm, hastalık, yaşlılık ve isteksizlik gibi sebeplerden dolayı Simferopol ve Perekop alaylarında eksik olan 108 kişi ve 61 at diğer alaylardan takviye edilerek 500'er asker yanlarında ikişer atla birlikte hazır hale getirilir. 20 Mart'ta iki birliğin gidecekleri yer belirlendi. Her iki alay da Prusya sınırında bulunan ve biri Kırım'a 1595

km uzaklıkta Vilno'ya (Vilnius), diğeri ise 1479 km uzaklıkta olan Grodna'ya gidecekti. Alaylar 30 ve 31 Mayıs'ta yola çıkmış, yolda pek çok sıkıntı yaşamışlardır. Özellikle askerler arasında isyanlar ve firarlar yaşanmış olsa da Perekop Alayı 24 Ağustos, Simferopol Alayı ise 30 ağustos 1808'de, belirlenen yerlerine ulaşmışlardır (Bako,1934: 6; Markeviç, 1913: 29-31; Muftizade, 1913: 4).

İki alayın bu bölgeye gönderilmesinin ardından Tavriya Valisi, Herson Askeri Valiliğine başvuru yapmış ve Kırım'da kalan diğer iki alay olan Yevpatoriya ve Feodosiya Alaylarının da Kırım'dan uzaklaştırılmasını istemiştir. Gerekçe olarak da Kırım'a yapılacak bir Osmanlı çıkarmasında bu askerlerin emre itaatsizlik edebileceği ve bunlara güvenilmemesi gerektiğini öne sürmüştür. Bu güvensizlikten dolayı (paraları Tatarlardan toplanmasına rağmen) askerlerin ellerine yeterli silah ve mühimmat vermeden cepheye gönderildikleri de aralarındaki yazışmalardan anlaşılmaktadır. Şöyle ki Herson Askeri Valisi Dük de-Rişelye, 14 Nisan 1808 tarihinde Tavriya Valisi Borozdin'e yazdığı bir emirde askerlerin teçhizatı ile ilgili dikkatli olmasını istemiştir. Çünkü Ordu Bakanlığı tarafından Simferopol ve Perekop Alaylarındaki askerlerin durumu ile ilgili *askerlerin çoğunun ellerinde silah, tüfek hatta kılıç bile bulunmadığı ve sadece piklerle (küçük tatar kılıcı) gittikleri ve o piklerin bile düzgün olmadığı, aynı zamanda kıyafetlerinin ve ayakkabılarının da çok kötü durumda olduğu* şeklinde kendisine eleştirilerin geldiğini söylemiştir (Markeviç, 1913: 32).

Yevpatoriya ve Feodosiya Alaylarının at, kıyafet, silah gibi eksikliklerinin tamamlanması için yeniden halktan para toplanmış ve ihtiyaçların temin edilmesinin ardından alaylar 30 Mayıs ve 2 Haziran 1809'da yola çıkmışlar, 16 Temmuz'da da Kiyevskaya Volinskaya guberniyaları sınırına yerleştirilmişlerdir (Markeviç, 1933: 33; Muftizade, 1913: 4). Bu iki alayın gönderilmesindeki asıl sebep 1809'da yeniden alevlenen Osmanlı savaşıydı.

Osmanlı Devleti ile yapılan savaşlarda Kırım Tatarlarının nasıl bir tavır alacaklarına karşı tedirginlik bu dönemde yeniden ortaya çıkmıştır. Böylesi puslu ortamlarda durumdan çıkar sağlamak isteyen birtakım fırsatçılar olabileceği gibi gerçekten de yerli halkın içinde Osmanlı'nın gelip kendilerini esaretten kurtaracağına inananların olması da doğaldır. Böyle bir ortamda polisler tarafından Borozdin'e verilen bir bilgiye göre, bir Tatar köylüsü polislere gelip, kendi köyünde ve etraf köylerde halkın geceleri toplanıp Osmanlı'nın kendilerini kurtarmak için geleceğini, geldikleri zaman onlara nasıl yardım etmek gerektiği hususunda planlar yaptıklarını ihbar etmişti. Tavriya Valisinin emriyle Osmanlı askerleri geldiklerinde Tatarlar tarafından onların emrine sunulacağı düşüncesiyle Tatarlara ait 100 bin at 1809 yılı Mayıs başında sahil boyundan uzaklaştırılıp Perekop ötesine gönderilmişti. Aynı zamanda Dük de-Rişelye'nin emriyle Kırım'a büyük bir Rus ordusu gönderilmişti. Bu ordunun gelişinin Tatarlar arasında nasıl bir etkisinin olacağını, isyana yol açıp açmayacağını yetkililer merak ve endişeyle izlemişlerdi. Rişelye, Tavriya Valisi Borozdin'den Kırım Tatarlarının tutumları ile ilgili kendisine sürekli bilgi verilmesini istemişti (Markeviç, 1913: 33). Yine bir ihbara göre, Osmanlı'nın Balkanlardaki bazı zaferlerinin duyulmasından sonra Kırım Tatarları şükür duaları yapmış, Osmanlı askerlerinin çok yakında Kırım'a gelecekleri beklentisi artmıştı. Nihayet 12 Temmuz 1810'da Sivastopol civarında 18 gemiden oluşan Türk donanması görülmüş ancak kısa bir müddet sonra tekrar uzaklaşmıştı. Polisler endişe ve tedbirli bir şekilde halkın tepkisini kontrol etmiş ancak hiçbir hadise meydana gelmemiştir. Bu olaydan sonra tedbir maksadıyla Sivastopol-Yevpatoriya arasında bir yasak bölge ve Yevpatoriya'dan Tarhankut'a kadar uzanan nezaret hattı oluşturulmuştur. Resmi yazışmalarda bir başka dikkati çeken husus da şehirli yerleşik Tatarların sadakatlerinden şüphe duyulmadığı, dağlık kesimlerde yaşayan Tatarların ve Nogayların ise Rusya'ya karşı düşmanca tavırlarının olduğu ve buralardan toplanan askerlere de güvenilmemesi gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır (Markeviç, 1913: 32-34 ve 35).

Firar, ölüm ve hastalık gibi sebeplerle sık sık yeni asker ihtiyacı hâsıl olmuş, bunu karşılamak için de Kırım Tatarları arasından sürekli biçimde asker toplanmıştır. 1812 yılında Bükreş Anlaşması

imzalanarak Osmanlı ile yapılan savaş sona erdiğinde ise Rusya'nın Kırım Tatarlarına karşı olan endişesi sorunsuz bir şekilde sona ermişti. Aynı yıl Rusya ile Fransa arasında savaş başlamış, ülke genelinde seferberlik ilan edilmiş, halktan para, at, ekmek vb. toplanmaya başlanmıştı. Mirzalardan da bu seferberliğe destek vermeleri istenmiş, onlara toplantı yapılarak yayınlanan manifesto dağıtılmıştı. Ancak hiç biri Rusça yayınlanan manifestoyu Rus dilini bilmedikleri için anlayamamışlar, konuyu öğrendikten sonra Borozdin'e Tatarca bir mektup yazarak, çara olan sadakatlerini ve her türlü yardıma da hazır olduklarını dile getirmişler, daha sonra da kendi aralarında para ve at toplamak suretiyle yardım etmişlerdi (Bako,1934: 4; Markeviç, 1913: 44-49). Rus tarihinde *Oteçestvennaya Voyna* (*Отечественная война/ Vatanseverlik Savaşı*) denilen Napolyon Savaşlarına halk bu şekilde destek verirken, cephede ise Kırım Süvari Alayları ön saflarda savaşmışlardır.

Simferopol ve Perekop Alayları Novogradka şehrinin Mir bölgesinde General Ponyatovski kumandasında önce Polonya ve Fransız süvarilerine karşı, ardından Leh-Fransız birliklerine karşı savaşmışlardır. Mir'de başlayan muharebe Romanov'da devam etmiş ve sonunda bir zafer kazanılmıştı. Hem Mir'deki hem de Romanov'daki muharebelerde Kırım Tatar Alayları büyük başarı göstermişlerdi. Simferopol Kırım Tatar Süvari Alayı Grodno, Minsk, Mogilöv, Molevoy Bataklığı, Çausı, Smolan, Smolensk, Dorogobuj, Dugovşina, Ruza, Mojaysk, ve meşhur Krasny Muharebesinde savaşmışlar, bir çok ölü ve yaralı kayıp verdirmişlerdir. 5-7 Eylül 1812 de gerçekleşen ve Napolyon Savaşlarının en önemli cephelerinden biri kabul edilen Borodino Muharebesi'ni Rus ordusu tam kaybetmek üzereyken Simferopol Tatar Alayının da dâhil olduğu Platov'un komutasındaki birliklerin yardıma gelmesiyle Rus ordusu kazanmıştır. Ayrıca, Tiltz, Branderburg ve Dantsıg şehirlerinin alınmasında büyük katkıları olmuş, Alay Komutanı olan Balatukov'a birliğinin başarısından dolayı General-Mayör (Tuğgeneral) unvanı verilmiştir. Aynı şekilde Perekop Kırım Tatar Süvari Alayı da pek çok cephede önemli hizmetlerde bulunmuştur. Kohanov, Smolan, Vilne, Ponarskiye Dağları'nda hem hücumda hem de düşman takibinde görev yapmışlar, 11 Ekim 1812'de Fransızları Moskova'dan atarken General-Mayör IV. İlovayskiy'nin birliklerine dâhil olarak bir sürü Fransız esir almışlardır (Bako,1934: 6; Kudaşev & Azar, 1978: 18-19; Markeviç, 1913: 59-61).

Yevpatoriya Kırım Tatar Süvari Alayı ise, 1812 yılının başında Vilenskaya Guberniya'ya gönderilmiş, burada önce İkinci Orduya sonra da Üçüncü Orduya dâhil edilmişlerdir. Pek çok muharebelerde yer almışlar, bilhassa önce Çıçagov'un ardından Graf Lambert'in birlikleri arasında yer alarak Jitomir bölgesi, Brest Litovsk, Kobrin, Gorodenci, Prujan, Belostok, Zabludov, Nesvij, Minsk, Kaydanov cephelerinde ve meşhur Kulm Muharebesinde savaşmışlardır. Feodosiya Kırım Tatar Süvari Alayı ise silahları olmadığı için savaşa katılmamışlar (Muftizade, 1913: 6) Herson guberniyasında Dnestr Nehri sahillerinde Kordon (sınır hizmeti) vazifesi yapmıştır. Daha sonra bu askerler önce Dubno şehrine, oradan da ilkin Volinskaya sonra da Podolskaya bölgelerine gönderilmişlerdir (Bako,1934: 6; Kudaşev & Azar, 1978: 18-19; Markeviç, 1913: 61; Petrov, 1991: 43). Savaşın sona ermesi ve Fransa ile anlaşma imzalanmasından sonra Simferopol, Yevpatoriya ve Perekop Alayları 5 Ekim 1814'de, diğer alay Feodosiya ise 15 Mayıs 1815 de Kırım'a dönmüş ve iki gün sonra da ihtiyaç duyulunca toplanmak üzere evlerine dağıtılmışlardır. 1817 yılında ise, bu dört Kırım Tatar Süvari Alayı çarın emriyle lağvedilmiş, birçoğuna madalya takdim edilmiş, alt rütbedekiler eski işlerine döndürülmüş, subay rütbesinde olanlara terfi verilmiş ve ömür boyu Rus ordusunun mensubu yapılmıştır. Ayrıca gazi olanlara yılda 900 ruble emekli maaşı, mirzalara 500-800 ruble arası maaş, alt rütbelilere ise 25-70 ruble para ödenmiştir (Kudaşev & Azar, 1978: 21; Muftizade, 1913: 7; Markeviç, 1913: 95).

Napolyon Savaşlarından sonra yaşanan oldukça ilginç, hüznü verici ve trajikomik diyebileceğimiz bir hadise de şudur: savaştan sonra bu askerlerin savaşla ilgili hatıralarını toplamak isteyenler Kırım Tatar askerleriyle ilgili bir gerçekle karşılaşmışlardır. Cephede en önde savaşan, büyük başarılarından dolayı ödüller kazanan bu Kırım Tatar askerleri, Rusça bilmedikleri için nerede

savaşıklarını bile bilmediklerini söylemiş, hatıralarını da nakledelememişlerdir (Markeviç, 1913: 61).

2. Kırım Tatar Süvari Muhafız Alayı 1827-1864

Napolyon Savaşında birliklerinin gösterdiği başarılarından dolayı General-Mayör rütbesine yükseltilen Kırım Tatar komutanı Knez Kaya Bey Balatukov savaştan dönen birliklerin evlerine dağıtılmasının ardından, kendileriyle aynı konumda olan ve savaştan sonra evlerine gönderilen Don ve Ural Kazakları arasından seçilmiş askerlerden bir muhafız birliği kurulduğu haberini almıştı. 1825'te Çar I. Alexander'ın Kırım seyahatinde ona refakat eden Balatukov, benzer bir uygulamanın Kırım Tatar askerlerinden de yapılmasını teklif etmiş, tüm maliyet ve yükümlülüklerin Kırım Tatarlarınca karşılanacağını belirtmişti (Akçokraklı,1996; Bako,1934: 8; Kudaşev & Azar, 1978: 21-22; Muftizade 1913: 8; Sakoviç, 2016: 89-91). I. Aleksander'in ani ölümü ile proje I. Nikolay'a anlatılmış ve bir ön hazırlık yapılması emri alınmıştı.

Çara sunulan plana göre tüm masrafları mirzalar tarafından karşılanacak olan Kırım Tatar Süvari Muhafız Alayı, 192 atlı, 32 yaya asker, 4 atlı trompetçiden oluşacak, tamamı Kırım Tatarı ve gönüllü olacak, 15 yıllığına seçilecek ve alayın üçte ikisi başkentte, üçte biri de Kırım'da mevzilenecekti. Kuruluş aşamasında bütün yükü üstlenen Kaya Bey Balatukov'un son şeklini verdiği alaydaki rütbeliler en soylu Tatar ailelerden seçilmişti. Bu isimler içinde en dikkat çeken üst rütbeli subaylar şunlardı: Adil-bey Balatukov, Murat-MırzaArginskiy, İslam-Mırza Küçük-Bey, Sefora-Mırza Şirinskiy, Adil-Bey Dedakskiy, Mamut-Bey Hunkal, Kemal-Mırza Nagayev, Maksut-bey Biyarlanov.

Astsubaylar: AkmulaAsanov, Nart-Mırza Mansurskiy, Velişa-MırzaKontuganskiy, Arif-Bey Anzaurov, Şahtemir-Mırza Baraginskiy, Barm Mecitov, Acı Girey-Mırza Ediçe ve Kilmambet-Mırza Bulgakov. Rütbeli kadrosuna belirlenen isimlerde sorun yaşanmamış, ancak askerlerin seçiminde zorluklar ortaya çıkmıştı. Çünkü yeterli sayıda gönüllü bulunamamış bu yüzden de kadronun tamamlanması 1827 yılını bulmuştu. Bu arada Kaya Bey Balatukov çalışmasını tamamlama aşamasında iken ölmüş, vali ve diğer askeri yetkililer Kırım'da kalacak olan birliğin askerlerini belirlemiş ve bu birliğin mesuliyeti Tavriya Valisine verilmişti. St. Petersburg'a gidecek olan birliğin kıyafetlerinin, atlarının ve silahlarının tamamlanmasından sonra askerler, 20 Nisan'da Simferopol'den hareket edip, Temmuz'da St. Petersburg'a ulaşmışlardı (Bako,1934: 6; Muftizade, 1913: 9; Sakoviç, 2016: 93; Petrov, 1991: 43). Başkentte hali hazırda diğer yabancı uyruklu milletlerin de (Kazak Alayı, Kafkas Muhafızları, Gürcü Birliği vb.) benzer muhafız birlikleri mevcut olduğundan, bu birlik de onlar arasına dâhil olmuştu.

Başlangıçta askeri operasyonlara katılmadan sarayda daha çok çarın özel konvoyu görevi ile tören ve gösteri maksatlı çalışması planlanan bu birlik, 1828-1829 Rus-Osmanlı savaşının başlamasıyla cepheye gönderilmiştir. 1 Nisan'da yola çıkan Kırım Tatar Süvari Muhafız Alayı Ağustos'ta Tuna'ya ulaşmış, İsakçı, Köstence ve Varna'da muharebelere iştirak etmiş, Varna'nın düşüşünde etkili olmuşlardır. Bu sebeple Kırım Tatar Süvari Muhafız Alayı'nın tüm mensuplarına, şapkalarına takmak üzere üstünde "1828-1829 Türk Savaşı-Aziz Yorgi Kurdelesi Üzerinde Kahramanlık Madalyası" yazılı birer madalya takdim edilmiştir (Muftizade 1913: 9). Bu birliklerin ilk kurucusu olan Muftizade'nin yukarıdaki ifadesine karşılık, bu konu ile ilgili doktora çalışması yapmış olan Andrey Sakoviç, hiçbir arşiv ve resmi belgede böyle bir ödülün verildiğine dair bir bilginin olmadığını belirtmektedir (Sakoviç, 2016: 98).

Bu askerler, 1853-1856 Kırım Harbi'ne kadar çarın konvoy hizmetinde bulunmuş ayrıca Don, Çernomorskiy ve Ural Kazak birlikleriyle beraber Finlandiya Körfezi'nde İngilizlerin karaya çıkmasını engellemek için kordon görevi yapmışlardır (Muftizade 1913: 10). Aynı şekilde Kırım'da mevzilenen birlik de genellikle tek seferlik görevlerde bulunmuş, Kırım'a ziyarete gelen üst düzey devlet yetkililerinin ve valinin konvoy hizmetini görmüştür. Kırım Harbi başlayınca

Kırım'da Kaptan Ömer Bey Balatukov komutasındaki Süvari Muhafız Alayı cepheye gönderilmiş, önce Sivastopol'e varıp Kırım Rus Ordusuna dâhil olmuş, oradan da Alma Muharebelerine katılmışlardır. 5 Eylül 1854'te Çörnaya Muharebesine katılan Süvari Alayı, İngilizler üzerine saldırarak büyük kahramanlık göstermişler, bu muharebeden sonra Rus Orduları Komutanı General Knez Menşikov tarafından özel askeri nişanla ödüllendirilmişlerdir. 13 Ekim 1854'te de Balaklava Muharebelerine katılan Kırım Tatar Süvari Alayı, savaşın sonunu beklemeden geri dönmüştür. Savaşın sona ermesinin ardından Kırım Süvari Muhafız Birliği'nin hem Kırım'daki hem de St. Petersburg'daki askerleri üstünde "*1854-1856 Doğu Savaşı Anısına*" yazılı madalyalarla ödüllendirilmişlerdir (Bako,1934: 8; Kudaşev & Azar, 1978: 23; Muftizade 1913: 10; Sakoviç, 2016: 116-117).

Gerek 1828-1829, gerekse 1853-56 yıllarında Rusya'nın Osmanlı ile savaşında bu birliklerin cepheye gönderilip, ardından da onlara madalyalar verilmesi sembolik olarak büyük önemi haizdir. Çünkü her iki savaşa da yüzbinlerce askerle katılan Rus ordusunun 220 kişilik bir süvari birliğine ihtiyaç duymayacağı ve onların da savaşın kaderini etkileyemeyecekleri aşikârdır. Lâkin Osmanlı ile savaşırken, Kırım Tatarlarını, Türklerle işbirliği yapacakları endişesiyle dağlara süren Rusya'nın, aynı savaşta onların çocuklarını kendi safında cepheye sürmesinin mantığını izahı kabil olmasa gerektir. Bu durum belki de Rusya tarafından uygulamaya çalıştıkları asimilasyon siyasetinin başarılı bir neticesi olarak görülmüş ise de Kırım Harbi'nin hemen ardından akın akın Türkiye'ye göçün yaşanması da bu asimilasyon siyasetine karşı gerçekleşen önemli bir tepki hareketidir.

Kırım Harbi'nin akabinde Kırım'ın Tatar nüfusu önemli ölçüde azalmıştı. Bir kısmı İngiliz-Fransız-Türk birlikleriyle birlikte Kırım'ı terk ederek Türkiye'ye göç etmiş, bir kısmı da Kırım Yarımadası dışına yerel yönetimler tarafından sürgün edilmişti. Bununla birlikte, Kırım'da meydana gelen savaş, insanların ekonomik durumlarını önemli ölçüde etkilemişti. Bu sebeple devletin muhafız alayının giderleri için vergi ve yardım toplaması da zorlaşmış, alayların masraflarında kısıtlamaya gidilmesi kararlaştırılmıştı. İlk olarak, başkente gidiş dönüşlerde alaylar artık at yerine trenle seyahat edecekler, at sayısı azaltılacak, atların koşum takımları yenilenmeyecek, askerlerin üniforma ve maaş giderlerinden tasarruf yapılacaktı. Vergilerin de artırılması düşünülmüş ise de Kırım Tatarlarının mevcut vergileri dahi ödemekte zorlandıkları ortadaydı. Bunun farkında olan, Knez V.I. Vasilçikov ve E.I. Totleben çara Kırım Tatarlarının alayların bakım vergisinden muaf tutulması için dilekçe vermişlerdi. Alayların masrafları devlet tarafından karşılanmasına başlanmış ve yeni tasarruf kararlarıyla bir süre daha edilmiş olsa da 1861 yılında Novorossiysk ve Besarabya Valisi Genel Kont A.G. Stroganov, Süvari Muhafız Alayı'nın masraflarını karşılamamanın imkânsız hale geldiği ve kaldırılması gerektiğini bildiren bir dilekçeyi Ordu Bakanlığı'na göndermiştir. Bunun üzerine Çar II. Aleksander, Kırım Tatarlarının uzun ve sadık hizmetlerinin göz ardı edilmemesini, birliğin tamamen kaldırılması yerine Muhafız Kolordusunda Kırım Tatarlarından daha küçük bir birlik halinde devam ettirilmesini istemiştir. Ağustos 1861'de çar ve ailesi Kırım'ı ziyaret ettiği sırada Yalta bölgesindeki Tatarlar, alayların dağılmaması talebiyle çara bir dilekçe sunmuşlar ve Kırım'ın dağlık bölgelerinde yaşayan kesiminden ihtiyaç duyulan parayı toplayabilecekleri ve masrafları karşılayabileceklerine dair güvence vermişlerdi. Ancak Kırım'da yerli nüfus azalmış, ekonomik açıdan en zayıf durumdakiler kalmıştı. Onların da bu vergileri ve alayların masraflarını karşılamaya imkânlarının olmadığı apaçık belliydi. Sonunda, alayların tamamen lağvedilmesi ve karşılığında Kırım'da mevzilenmiş olan Kırım Tatar Süvari Muhafız alayından seçilerek daha az sayıda ve daha az maliyetli özel bir birlik oluşturarak çarın özel muhafız konvoyunda temsil edilmesi kararlaştırılmıştır (Akçokraklı,1996; Kudaşev & Azar, 1978: 24; Muftizade 1913: 11; Sakoviç, 2016: 118-120).

3. Çarın Özel Konvoyunda Kırım Tatar Süvari Muhafız Takımı 1863-1890

23 Mayıs 1863 tarihinde yayınlanan bir kanunla Kırım Tatar Süvari Alayı tamamen kaldırılmış, çarın özel konvoyunda Kırım Tatar Süvari Muhafız Takımı kurulmuştu. 1811 yılında teşkil edilen çarın hususi konvoyu, Rusya topraklarında yaşayan gayrı Slav halkların gençlerinden gönüllülük esasına göre seçilmiş asker ve subaylardan oluşturulmuştur. Esas vazifeleri çarın her türlü seyahati esnasında eşlik edip, genel emniyetini sağlamaktır. Ancak bu vazifenin haricinde pek çok başka işler de yaptırılmıştır. Kuruluşundan itibaren zaman zaman yapısal değişikliğe uğramış olan bu birlik, 1863 yılı itibarıyla 3 tane Kafkasya-Kazak Alayı ile Kafkas Muhafız Taburundan oluşuyordu. Her bir Kafkas-Kazak Alayında Kuban ve Terek Kazaklarından subay ve astsubaylar yer almaktaydı. Bu alaylardan sadece birisi St. Petersburg'da sürekli aktif hizmette bulunuyor, diğer iki alayın personeli izinli sayılıyordu. Kafkas Muhafız Taburu ise Gürcüler, dağlılar (dağlık kesimlerde yaşayan etnik gruplar), Lezginler ve Müslümanlardan kurulmuş takımlardan ve bölüklerden oluşuyordu (Sobstvennyy, t.y). Kırım Tatar Muhafız Takımı, Kafkas-Kazak Alayına dâhil edilecekti. Yeni oluşturulacak muhafız takımının kanuni hükümleri şöyledir: Kırım Tatar Süvari Muhafız Takımı Kırım Tatar etnik özelliğine sahip 3 subay ve 21 astsubaydan oluşacaktır. Bu askerler değişimli olarak 7'şer kişilik üç mangaya bölünerek çalışacak, mangalar bir yıl süreyle St. Petersburg'da bulunacak, o esnada diğer iki manga Kırım'da bulunacak ve izinli sayılacaktır. Hizmet süresi 12 yıl olup, 4 yılı aktif görevde, 8 yılı da izinli hizmette olacaktır. İlk seçilecek olan ekip, kaldırılan muhafız alayı içinden 12 yılını tamamlamamış kişilerden oluşacak, daha sonra Kırım'daki Tatar nüfusundan gönüllü olarak seçilecekti. Tatar mırzalarından askeri okuldan mezun olan varsa öncelikli olarak alınacak, askeri okuldan mezun bulunmadığı takdirde sınavla alınacak, Tatar mırzaların oğullarından kursu tamamlayan veya sınavı geçenler çarlığın diğer soyluları için kurulan, askerlik hizmetine de girebilecektir. Ekipte yer alanlar ömür boyu tüm vergilerden muaf tutulacak, Kırım Tatar Süvari Muhafızlarının rütbeleri Kafkas Kazak Muhafızlarının rütbeleriyle aynı olacak, silahları ve atlarını kendileri temin edeceklerdir. Bunun için ilk girişte 416 ruble hazineden verilecek, daha sonra yıllık 200 gümüş ruble ödenecektir. Kırım'da izinli bulunanlar yılda bir kez Mayıs veya Eylül aylarında, bir ay süreyle sınavlar ve tatbikatlar için toplanacaktır. Harbiye mezunu olmayan ama sınavı kazanıp gelen genç mırzalardan iki tanesi eğitim için, Harbiyeli Kolordusuna kaydırılacak, eğitimini tamamladıktan sonra, konvoyda varsa boş kadrolara, yoksa diğer askeri birliklere subaylığa atanacaktır (Muftizade, 1913: 10-11; Sakoviç, 2016: 174-177).

Çar ailesinin sık sık Kırım'a gelip Livadiya Sarayı'nda dinlenmesi esnasında Kırım'da bulunan iki ekip konvoy hizmeti yapmıştır. Bu ekipler Odessa'da bulunan askeri garnizona bağlı olarak çalışmış, her türlü ihtiyaçları ise Tavriya Valiliği tarafından karşılanmıştır. 1870'li yıllarda Rusya, Osmanlı Devleti ile yeni bir savaş hazırlığına başlamış, seferberlik ilan edilmişti. O yüzden muhafız takımının vardiyalı çalışma sistemleri iptal edilerek Livadiya Sarayında sürekli kalmaları istenmiştir. Ancak 1877-1878 Rus-Türk Savaşı'nın başlamasıyla Muhafız Alayında bulunan Tatarlar Kuban birlikleri ile beraber konvoy hizmetinden alınıp orduya gönderilmiştir. Orada önce Başkomutan Knez Nikolay Nikolaeviç'in koruması görevini üstlenmişler, Mayıs 1877'de Çar II. Alexander'in ordusuyla bölgeye intikal etmesiyle birlikte de onun karargâhında hizmet vermeye başlamışlardır. Kırım Tatar Süvari Muhafız Takımı subayları, Gorni Dubnik ve Plevne'deki muharebelere katılmışlar, 22 Ağustos'ta, Lofça şehrine yapılan saldırıda da bulunmuşlardır. Bu savaştan dolayı astsubaylar Süleyman Suinov, Ali Ulanov ile Osman Cantatov 4. derece askeri nişan ile ödüllendirilmiştir. Ardından Plevne Kuşatmasında görev alan muhafız takımının tamamına verilen Romanya haçının üzerinde şu ifadeler yer almaktaydı: "Tuna'yı geçtikleri için" (Akçokraklı, 1996; Bako, 1934: 8; Kudaşev & Azar, 1978: 24; Sakoviç, 2016: 183; Petrov, 1991: 43). Savaşın sona ermesiyle 26 Aralık 1878'de II. Aleksander, savaşa katılan muhafız alayının tüm subaylarına gümüş bir çerçeve içinde şaşka denilen Kafkas modeli bir silah hediye etmiştir. Şaşkaların bir yanında "1877 Türk Savaşının Anısına", diğer tarafında ise "Benim Konvoyum"

ayrıca ödül alan subayın rütbesi ve soyadı da yazılmıştı. Ayrıca savaşa katılmış olan tüm rütbeliler, 1877-1878 Rus-Türk savaşı anısına açık bronz madalyalar ve şapkalarında "22 Ağustos 1877 Lofça için" ve "1877-1878 Türk Savaşı İçin" yazılı amblem takma hakkı elde etmişlerdi (Akçokraklı, 1996; Kudaşev & Azar, 1978: 24; Sakoviç, 2016: 183; Muftizade, 1913: 11).

Rusya'da 1874 yılında yeni askerlik kanununun çıkmasıyla birlikte ordu yapılanmasında bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu çerçevede 2 Aralık 1881'de Kafkas Muhafız Alayları kaldırıldı. Fakat görevine devam etmesi istenen Kırım Tatar Süvari Muhafız Takımı, Çarlık Rusya Muhafızları içindeki Rus olmayan (inorodets) tek askeri birim olarak kalmıştı. Bununla ilgili kararname Haziran 1889'da III. Alexander tarafından onaylanmış ve yeni kararname ile muhafız takımının sayısı azaltılmıştı. Artık Kırım Tatar Süvari Muhafız Takımı'nda sadece bir subay ve 15 alt rütbeli olacaktır. Yeni düzenlemede, takımın komutanı olan subay Kazak veya normal birliklerden atanacak ama muhakkak Kırım Tatar soyadını taşıyan birisi olacaktır. Takımın alt kademeleri de eskisi gibi Tatarlardan ve mümkünse Kırım taburunun alt kademelerinin kadrosundan oluşturulacaktır. Bu dönemde ilk defa Rus veya diğer Hristiyanlardan subaylar başa getirilmişti. Ancak bu yeni uygulama da çok uzun sürmemiş, 2 Mayıs 1890'da Konvoyun kadrosunda bir değişiklik yapılmış, personelin sayısı artırılmış ancak para tasarruf etmek için Kırım Tatar Süvari Muhafız Takımı komutanlığının kaldırılmasına karar verilmişti. Birliğe mensup askerlerden iki yılı doldurmamışlar istifa etmiş sayılacak, en uzun süre çalışanlar emekliye ayrılacak ve geri kalanlar da Kırım Tümenine aktarılacaktı (Muftizade 1913: 11; Sakoviç, 2016: 182-184). Böylece, Kırım Tatarlarının Rus Muhafızları'ndaki 63 yıllık hizmetini sona ermişti.

4. Zorunlu Askerlik Kanunu'nun Çıkmasından Sonra Kurulan Kırım Alayı 1874-1906

1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra Rus ordusunda köklü reformlara ihtiyaç olduğu düşüncesi hâsıl olmuş, bu çerçevede 1 Ocak 1874'te II. Alexander tarafından umum askerlik hizmeti üzerine manifestosu ilan edilmiş ve sınıflara bakılmaksızın 20 yaşını doldurmuş tüm erkekler için zorunlu askerlik onaylanmıştı. Rusya'da yaşayan bazı azınlıklar için bir istisna yapılmış ve askerlik hizmetinden muaf tutulmuşlarsa da Kırım Tatarları bu istisnaya dâhil edilmemişlerdi. 1854-1856 Kırım Savaşı başlangıcında Rus ordusunun başarısız eylemleri, Kırım'da bulunan piyade birimlerinin düşman deniz kuvvetine her zaman etkin bir şekilde karşı koyamayacağını göstermiş ve bundan dolayı Kırım'da iyi bir süvari birliğine sahip olunması gerektiği düşünülmüştü (Sakoviç, 2016: 204-206).

Kırım Harbi'nden sonra Türkiye'ye göç etmeye başlayan Kırım Tatarlarının bu yeni askerlik kanunu sonrasında göçlerinin daha da artacağını düşünen çarlık yönetimi, bunun için özel bir çözüm bulunacağı sözünü vermişti. Bu yüzden askerlik kanununun hazırlanması sırasında, II. Aleksander Kırım Tatarları için özel olarak oluşturulmuş bir askeri birlikte Müslüman adetlerine uygun askerlik yaptırılması kararını almıştı. Buna rağmen kararnamenin yayınlandığı günden itibaren yeni ve büyük bir göç hareketi gerçekleşti. Bu duruma engel olmak isteyen çar yönetimi adına Askeriye Bakan Yardımcısı olan Knez V.I. Vasilçikov, 24 Mart 1874'te Bahçesaray'da bu kararı açıklamak için bir toplantı yapmıştı. Buna göre, Tatarlardan alınan askerlerin Kırım'da görev yapacağını, Bahçesaray'da onlar için kışla yapılacağını, kışlada cami yapılacağını, imam ve müezzin atanacağını ve tüm dini ve milli ihtiyaçlarının karşılanacağını söylemişti. Başlangıçta askeri yaşam, askeri disiplin ve düzenli hizmetin gerekliliklerini tanımak ve piyade eğitimi almak için Tavriçeskiy il taburunda veya ikamet ettikleri yere en yakın bölgede kalması, bu eğitimin ardından da Kırım'da süvari sınıfında hizmet vermesi ve her yıl 150 kadar yeni asker çağrılması planlanmıştı. 12 Haziran 1874'te II. Aleksander Odessa askeri bölgesinde özel binicilik birliğinin Kırım Alayı adı altında oluşumunun başladığını, Kırım Alayının komutanlığına Albay V.A. Poltoratskiy tayin edildiğini bildirdi. Buraya alınacak acemi askerlerin Kırım yarımadasının tatar nüfusundan alınacağı ve alayda 2 Komutan, 10 subay, 38 astsubay, 6 trampetçi ve 175 er olacağı ilan edilmişti. Çalışmaların tamamlanmasının ardından 23 Kasım 1874'te Savaş Bakanlığı

tarafından Kırım'da iki Süvari Alayı kurulmuş oldu (Akçokraklı,1996; Masayev, 2003: 137; Muftizade, 1913: 12; Sakoviç, 2016: 204 vd.).

1882 yılında bu birliğe alınabilecek olan asker sayısı belirlenenden fazla olunca dışarıda kalan askerlerden bir piyade bölüğü, beraberinde bir de Kırım Okçu Bölüğü adıyla bir birlik daha oluşturulmuştu. Tatarlar özellikle okçulukta ve atışlarda çok başarılı olmuş, hatta atış bölüğünün komutanı onları övmüş, bölüğün geliştirilmesini talep etmişti. Fakat bu yıllarda çarlığın genelinde kaotik bir ortam yaşanmakta olduğundan hiçbir proje bu dönemde gerçekleştirilememiş ve kurulan süvari birliği de basit birtakım gündelik işlerin haricinde önemli bir vazife yapmamıştır. Bunun sonucunda 24 Şubat 1906 yılında çarın emriyle Kırım Süvari Alayı'nın kapatılmasına, bu askerlerden tekrar konvoy ve muhafız birliği kurulmasına karar verilmiştir (Kudaşev & Azar, 1978: 31; Muftizade, 1913: 15 ve 21).

Bu dönemle ilgili söylenebilecek en dikkat çekici hususlar, Tatarların askerlik kanunundan memnun olmadıkları, bu sebeple Kırım'dan göç etme arzusunun yaygın bir hale geldiği, Rus yönetiminin bunun karşısında bir politikanın geliştirememiş olmasıdır (Masayev, 2003: 144).

5. İmparatoriçe Aleksandra Fedorovna'nın Kırım Süvari Alayı 1906-1918

21 Şubat 1906'da, II. Nikolay, Kırım Alayının Kırım Süvari Alayına dönüştürülmesini düzenleyen kanununu onayladı ve 1 Nisan 1906 alaya Kırım Dragon Alayı adı verildi. Süvari Dragon Alayı barış ve savaş zamanlarında iki ayrı sayıda yapılandırılacaktı. Barış zamanındaki alt rütbelerin sayısı, gönüllüler dışında, bin seksen kişi, savaş zamanında ise dokuz yüz seksen kişi olarak belirlenmişti (Sakoviç, 2016: 244-246). Askerlik kanunu çıktığında oluşturulan birliklerin komuta kademesine ilk defa Tatar olmayanlardan atama yapılmaya başlanmış ve bu durum zamanla alt kademelere de sirayet etmişti. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde mevcut alayın daha önceki gibi Tatarlara has bir birlik olma özelliğini kaybettiği söylenebilir. Yine de Kırım Tatarları alt rütbelerde hala sayıca fazlaydı (Kudaşev & Azar, 1978: 35; Sakoviç, 2016: 261).

31 Aralık 1907'de yeni bir kararnameyle Kırım Dragon Alayı'nın adı Kırım Süvari Alayı olarak yeniden değiştirildi. Alay komutanı olarak Albay N.A. Knyajeviç atandı ve Simferopol'de mevzilenen alaya bağlı bir bölük Sivastopol'de, bir bölük Bahçesaray'da sürekli bulundu. Ayrıca Livadiya Sarayı'nın korumasını ve sahil boylarının kordon vazifesini üstlendi (Masayev, 2003: 152; Muftizade, 1913: 19; Sakoviç, 2016: 250).

Alayda Müslüman askerlerin sayısının fazla olması dolayısıyla II. Nikolay'ın izniyle alaya ait bir cami yapıldı. 10 Ekim 1909 tarihinde açılan camiye Kırım Tatar dilinde halkın annesi anlamına gelen "Camiyet Valide" adı verildi. Kırım Tatar mırzaları İmparatoriçe Aleksandra Födorovna'yı Kırım Tatar halkının hamisi olarak kabul ettiklerini beyan ettiklerinden bu adın verildiğini ilan etmişlerdi. Aynı zamanda caminin açılış gününde Kırım Süvari Alayı İmparatoriçe Aleksandra Födorovna'nın himayesine verildi ve alayın adı *Majesteleri İmparatoriçe Aleksandra Födorovna'nın Kırım Süvari Alayı* olarak değiştirildi. İmparatoriçe sembolik olarak alay komutanı oldu ve 5 Kasım 1909'da Çar II. Nikolay kendisini alayın subayları arasına kayıt yaptırdı (Kudaşev & Azar, 1978: 42; Masayev, 2003: 157; Muftizade, 1913: 24; Sakoviç, 2016: 254).

5 Nisan 1911'de, 166 numaralı askeri tutanağın emriyle, Kırım süvari alayına, 1 Mart 1784'ten, yani II. Katerina döneminde Tavriçeskiy Tatar tümenlerin oluşumundan itibaren kıdem verildi. Sonuç olarak alay, Rus İmparatorluk Ordusunun en eski alaylarından biri olarak kabul edilmeye başlandı ve alayın 100. yılının 1 Mart 1884 olduğu da onaylandı. Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde, bir sinema şirketi tarafından Simferopol'de Kırım Süvari Alayı'nın günlük yaşamını anlatan bir film çekildi. Film 15 Şubat 1915'te imparatorluk ailesine gösterildi (Sakoviç, 2016: 261). Ağustos 1914'te Rusya Birinci Dünya Savaşı'na girince seferberlik başlamış, Sivastopol ve Bahçesaray'daki bölükler Simferopol'e çekilmiştir. Tüm alt rütbeleri bünyesine toplayan 8. Yedek Süvari Alayı, 4 Ağustos'ta Romanya sınırına ulaşmış, iki gün sonra da alayın geri kalanı Herson

eyaletinin Rıbnitsa istasyonundan Tümgeneral P.P. Skoropadskiy komutasındaki Birleşmiş - Süvari Tümeni'ne dâhil olmak üzere yola çıkmıştır. Kırım Süvari Alayı'nın düşmanla ilk teması 10 Eylül 1914'te gerçekleşmiş ve o tarihten itibaren Rusya'nın savaştan çekilmesine kadar sürekli cephede ve ön safta olmuş, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı savaşmışlardır (Bako,1934: 14; Kudaşev & Azar, 1978: 54-62; Masayev, 2003: 158-161; Petrov, 1991: 44).

Şubat 1917'de, Çar II. Nikolay'ın tahttan çekildiği ve iktidarın geçici hükümete devredildiği bilgisi gelmiş, bu haber alaydakiler tarafından son derece olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Geçici hükümet'in emri ile alayda B.V. Otmarşteyin'in başkanlığında komite oluşturulmuştur (Masayev, 2003: 163; Sakoviç, 2016: 270).

Çarın 4 Mart 1917'de tahttan çekilmesiyle bağlantılı olarak, çar ailesinin askeri birlikler üzerindeki himayesi de kaldırılmıştı. Buna bağlı olarak, 22 Mart'ta geçici hükümetin emriyle, Majestelerinin Kırım Süvari İmparatoriçe Aleksandra Födorovna'nın Alayı'nın adı yeniden Kırım Süvari Alayı olarak değiştirilmiştir. Ayrıca alayın tüm rütbelerinin omuz kayışlarından çarlığı temsil eden simgelerin kaldırılması, alay sancağının üzerindeki imparatorluk sembollerinin kaldırılması ve sancağın teslim edilmesi de emredilmişti. Buna rağmen, alayın rütbelileri, imparatoriçenin monogramlarını omuz askılarına takmaya devam etmişler, ta ki Nisan'da Teğmen V.P. Gubarev, İmparatoriçe Aleksandra Födorovna ile Tsarskoe Selo'da gizlice buluştuğunda bizzat imparatoriçe monogramlarını isteyince çıkarmışlardır (Kudaşev & Azar, 1978: 114; Masayev, 2003: 163; Sakoviç, 2016: 270).

Kırım'da 7 Nisan 1917'de Kırım Tatarlarının kurultayı toplanmış ve yeni bir siyasi hareketi başlatmıştır. Bu hareketin sözcüsü Cafer Seydahmet 23 Kasım 1917 tarihinde Herson'da alayı ziyaret ederek onların Kırım'a dönmelerini istemiştir. Bu talebi değerlendiren alay yetkilileri, 11 Kasım 1917'de Simferopol'e dönmüştür (Kudaşev & Azar, 1978: Masayev, 2003: 164; Sakoviç, 2016: 271).

Kırım Süvari Alayı'nın adı I. Kırım Tatar Alayı olarak değiştirilmiş ve Albay G.A. Bako alay komutanı olarak onaylanmıştır. Kırım Tatar Hükümeti'nin elinde hali hazırda savaşa hazır askeri birimler bulunmadığından, Kırım Süvari Alayı yerel makamların güvenilebileceği tek askeri birlik olmuştur. Kasım ortasında, Kırım Birlikleri Karargâhı'nın emriyle Albay G.A. Bako, I. Kırım Tatar Alayı olarak yeniden adlandırılan alay komutanı olarak atanmıştır. Kısa bir süre sonra, daha önceden kurulma hazırlıkları yapılan II. Kırım Süvari Alayı'nın oluşumu da tamamlanmıştır. Bu alayın komutanlığına Yarbay Osman Bey Biarslanov atanmış ve iki alay birleştirilerek süvari tugayı yapılmıştır. Tugay komutanlığına Albay G.A. Bako getirilmiş ve ondan boşalan I. Kırım Tatar Alayı'nın komutanlığına da Albay M. M. Petropolskiy atanmıştır. 21 ve 22 Aralık 1917'de her iki Kırım Tatar alayı da "Kurultay'ın temel kanunlarını savunmak için" yemin etmiş ve resmen Kurultay'a tabi olmuştur (Kudaşev & Azar, 1978: 115; Sakoviç, 2016: 270-271).

Kırım Tatarlarının elindeki tek askeri güç olan Süvari Tugayı ile Bolşevikler arasında ilk ciddi çatışmalar 7 Ocak 1918'de Feodosiya'da gerçekleşmiştir. I. Alayın 5. Bölüğü Kızıl Ordu birlikleri ile savaşa girmiş Bolşeviklere Sivastopol'den denizci askerlerin yardıma gelmesiyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. 9 Ocak'ta, Karadeniz Filosuna bağlı denizcilerden oluşan ve Bolşevikleri destekleyen büyük bir grup, Bahçesaray yakınlarında bulunan II. Kırım Tatar Alayı'na saldırmış, zorlu bir savaştan sonra Kırım Tatar güçleri önemli kayıplar vererek Simferopol'e çekilmiştir. Denizcilerin Simferopol'e saldırısı devam edince takviye birlikleri olmadığı için burayı da Bolşevikler işgal etmiş böylece hem Kırım Hükümeti hem de Kırım Tatar Alayı fiilen sona ermiştir. Alaylardan kalan rütbeliler alayları feshetme kararı almışlar, 14 Ocak 1918'de askerlere alayların kaldırıldığını belirten bir emir okunmuş ve herkesin serbest olduğu ilan edilmiştir (Bako,1934: 17-19; Kudaşev & Azar, 1978: 118-119; Sakoviç, 2016: 274).

Alayların birçok subayı ve alt rütbelisi Kırım'ın dağlık kesimindeki köylere dağılmış, Simferopol'de kalan subaylardan bazıları Bolşevikler ve Sivastopol denizcileri tarafından tutuklanıp kurşuna dizilmiş, bir kısmı da başka bölgelerde gönüllü ordulara dâhil olarak savaşmaya devam etmişlerdir. Onlar da iç savaştan sonra Rus ordusunun genel tahliyesi dolayısıyla, 2 Kasım 1920'de Kırım gemisiyle ülkelerini terk etmişler, 11 Kasım'da Gelibolu'ya, oradan da İstanbul ve Avrupa'ya geçmişlerdir. Paris'te alay eski komutanı Korgeneral N.A. Knyajeviç ve eski alay komutanı Albay G.A. Bako tarafından yönetilen bir dernek altında toplanmış, 1929-1988 yılları arasında Çasovoy (Часовой/muhafız) isimli bir dergi çıkarmışlardır (Kudaşev & Azar, 1978: 124; Sakoviç, 2016: 274).

6. Sonuç

Çarlık Rusya Devleti 1552'de Kazan'ın işgaliyle başlattığı yayılcılık siyasetini, 1783'te Kırım'a da uygulamıştır. Bu işgallerin kalıcı olabilmesi için, askeri gücün tek başına yeterli olmadığını şuurunda olarak, alternatif uygulamalar geliştirmiş, ele geçirdiği bölge halkını öldürmek, sürgüne göndermek, göçe zorlamak gibi cebrî usullerin yanı sıra, halkı asimile etmeye dair de politikalar üretmiştir. Asimilasyon politikasının en önemli araçlarından biri, yüzyıllardır aile, uruğ, boy şeklinde teşkilatlanan Türk idari sisteminde, Kırım ahalisinin üzerinde büyük tesiri olan kabile liderlerinin ve din adamlarının desteğini almaya çalışmak olmuştur. Rusya, makam, unvan, rütbe gibi birtakım ayrıcalıklar vererek, onlar üzerinden halka istediğini yaptırmaya yahut halkın tepkisini bertaraf etmeye çalışmıştır. Benzer şekilde, Kırım Tatarlarından sayısı az da olsa askeri bir birlik kurmak, halkın en azından bir kesimini devletin içine çekmek maksadı taşımıştır. İşgalci bir gücün, işgal ettiği bölge halkından kendine asker çıkarması, şüphesiz önemli bir asimilasyon başarısıdır. Yoksa dünyanın en büyük ordularından birine sahip olan Rusya'nın birkaç yüz Kırım süvarisine ihtiyacı olmayacağı aşikârdır. Nitekim Kırım Tatar askerlerin ellerine doğru dürüst silah bile verilmediği, ailelerinin Osmanlı'ya yardım edecekleri endişesiyle dağlara sürüldükleri dikkate alındığında, Rusya'nın bu askerlerden çok büyük bir beklenti içinde olmadığı görülebilir.

Öte yandan hadiseyi Kırım Tatarları açısından değerlendirmek gerekirse, mirzaların ve dini liderlerin Rusya ile işbirliği içerisinde oldukları meydana iken, bunu kendi halkına gelecek olan zararı (mesela zorunlu askerlik gibi) en aza indirebilmek için mi, yoksa şahsî menfaatleri için mi yaptıkları sorusunun bilimsel bir zeminde cevabını bulmak oldukça müşküldür. Sadece eldeki verilerden yola çıkarak, Rus Devletinin mirzalara sağladığı menfaatlerin hiç de az olmadığı görülmektedir.

Sıradan halkın vaziyetine bakıldığında ise devlet gücü karşısında yapabilecekleri çok fazla bir manevra imkânı yoktur. Buna rağmen orduya asker vermekten imtina etmişler, Osmanlı ile yapılan savaşlarda ümitle dua edip, fırsat bulduklarında toplu direniş yapmışlardır. En nihayetinde süreç dayanılmaz bir noktaya geldiğinde göç ederek, asimile olmamak için her yolu denemişlerdir.

Çar ordusunda görev yapmış askerler açısından hadiseye bakma imkânı maalesef kısıtlıdır. Çünkü bizzat eratin yazmış olduğu hatıra yoktur. Özellikle ilk dönemlerde askerden firar oranının yüksekliği ve askerler arasında çıkan isyanlar göz önüne alındığında çoğunun (ilerleyen dönemler açısından olmasa da ilk dönemler için) çaresizlikten orada oldukları söylenebilir. Rus ordusunda eğitim almış Kırım Tatar askerleri, en büyük hizmeti Bolşevik ihtilali döneminde, bağımsız Kırım Tatar Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında yapabilecekken sayılarının yetersizliği buna müsaade etmemiştir.

Bu çalışmanın Türkçe yapılmış bağımsız ilk çalışma olması dolayısıyla yenilerine yol açmasını ümit etmekteyiz.

“Bütün tatarlarımız muhteşem askerlerdi: verilen görevleri tam yapan, iyi huylu, mükemmel arkadaşlardı. Tatarların dürüstlüğü ve ahlaki gerçekten diğerlerine iyi bir örnekti. Subaylarına ve alaylarına karşı açıklıkları ve bağlılıkları tek kelimeyle şaşırtıcı ve örnek almaya değerdi”.

Albay G.A. Bako(1934)

Kaynakça

- Akçokraklı, O. (1996, Noyabr 22). “Voyennaya slujba krımskih tatar”. *Golos Krıma*. s.5.
- Arabacı, H. M. (2019). Rus ordusunda kırım tatar süvari birlikleri (kuruluş dönemi 1784-1796). B. Kırmızı ve B. İşigüzel (Ed.) *Türkiye vizyonu: Multidisipliner çalışmalar 2019 uluslararası e- kitap* içinde (ss.451-462). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Bako, G. A. (1934). *Krımskiy konny eya veličestva gosudarını imperatritsı aleksandri feodorovnu polk i polutoravekovaya slujba tatar krıma derjave rossijskoy 1784-1934. yubileynaya spravka*. Paris: İmprimerie “Pascal”.
- İnalçık, H. (2002). Kırım, kırım hanlığı dönemi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 25, ss. 450-458). İstanbul: TDVİAM.
- Kudaşev, N.V. & Azar, V. (1978). *1784-1922 krımskiy konny ee veličestva gosudarını imperatritsı aleksandri feodorovnu polk*. San Fransisko: Russkoye Natsionalnoye İzdatelstvo i Knijnoye Delo “Globus”.
- Markeviç. A. (1913). K Stoletiyu oteçestvennoy voynı. tavrıçeskaya guberniya v svazi s epohoy 1806-1814 godov. A. Markeviç (Ed.) *Izvestiya Tavricheskoy Uchyonoy Arkhivnoy Komissii no: 49 (ITUAK)*, içinde (ss. 1-100). Simferopol: Zemstva.
- Masayev, M.V. (2003). *Krımski tatarı u zbroynih silah rosii (konets xvii-poçatok xx st.)*, Disertatsiyana Zdobutta Naukovogo Stupena Kandidata İstoriçeskih Nauk. Tavriçeskiy Natsionalny Universitet İm.V.İ. Simferopol
- Muftizade. I. (1913). *Pamâtka krımtsa konnogo yeya veličestva gosudarını imperatritsı aleksandri feodorovnu polka 1784-1913*. Simferopol: Tipo-Litografiya V.İ. Yakuboviça.
- Petrov. V.P. (1991). İz istorii krımskotatarskih voinskih formirovaniy v sostave russkoy armii v kontse XVIII v. – naçale XX. *Problemi İstorii Krıma: Tezisi Nauçnoy Konferentsii 23-28 Sentabra* içinde (42-44) Simferopol: Redotdel Krımskogo Upravleniyapo Peçati.
- Sakoviç, A. (2016). *Krımskiye Tatarı Navoyennoy slujbe rossijskoy imperii*. Moskva: İzdatelstvo Russkiye Vitazi.
- Sobstvennyy, E.İ.V.(t.y) Konvoy. Erişim adresi: https://bigenc.ru/military_science/text/3588820